

Nr 28.

Ankom till riksdagens kansli den 19 april 1940 kl. 1 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående lindring i villkoren för kraftleverans från Hjältorps ström i Fritsla socken av Älvsborgs län.

(2:a avd.)

I en till riksdagen den 9 februari 1940 avlåten, till jordbruksutskottet hänvisad proposition, nr 45, har Kungl. Maj:t, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag, föreslagit riksdagen, att, i huvudsaklig överensstämmelse med vad departementschefen anfört, medgiva ändring i det i köpehandling den 11 oktober 1918 angående försäljning av den till förra militiebostället $\frac{5}{8}$ mantal Hjältorp nr 1 Västergården i Fritsla socken hörande vattenkraften m. m. upptagna villkoret rörande leverans av elektrisk kraft.

Beträffande utredningen i ärendet får utskottet, i den mån ej därför redogöres nedan, hänvisa till det vid propositionen fogade statsrådsprotokollet.

Enligt beslut av 1918 års lagtima riksdag (prop. nr 376, p. 5; R. skr. nr 376) medgavs, att den till förra militiebostället $\frac{5}{8}$ mantal Hjältorp nr 1 Västergården i Fritsla socken av Älvsborgs län hörande vattenkraften i Hjältorps ström jämte det å handlingarna bifogad karta utmärkta utmål om 1,161 hektar finge försäljas till Ignar Andén mot en köpeskilling, som skulle utgå efter ty i gällande lag om expropriation vore föreskrivet och till beloppet på Andéns bekostnad bestämmas av tre gode män, dock att köpeskillingen för vattenkraften, däri icke inräknat lösen för utmålet, icke finge bestämmas till lägre belopp än 31,000 kronor. Vidare stadgades såsom villkor för försäljningen bland annat, att köparen eller hans rättsinnehavare skulle vara skyldiga att vid kraftstation i Hjältorps ström kostnadsfritt tillhandahålla innehavaren av förenämnda hemman elektrisk kraft till belopp, motsvarande 20 hästkrafter på turbinaxel. Till säkerhet härför skulle inteckning lämnas i den försålda fastigheten.

Genom köpehandling den 11 oktober 1918 försålde sedermera Kungl. Maj:t och kronan till Andén den till nämnda fastighet hörande vattenkraften jämte utmål för 38,000 kronor. I köpehandlingen upptogs det i riksdagens beslut omförmälda villkoret rörande kostnadsfri leverans av elektrisk ström. Genom beslut den 3 februari 1919 förklarades ansökning om inteckning i utmålet till säkerhet för rätt till elektrisk kraft vilande.

I skrivelse den 17 september 1936 har Andén anhållit, att Kungl. Maj:t måtte bemyndiga domänstyrelsen förklara, att köpeavtalets villkor om skyldighet för Andén att tillhandahålla elektrisk kraft till belopp av 20 hästkrafter på turbinaxel skulle vara uppfyllt, därest Andén eller hans rättsinnehavare kostnadsfritt levererade elektrisk kraft efter 60 kilowattimmar per år och hektar åkerjord av bostället.

Till stöd för sin hemställan har Andén anfört, bland annat, att det vore av vikt för honom att villkoret rörande kostnadsfri leverans av elektrisk ström förtydligades. Villkoret hade på sin tid tillkommit i anledning av ett av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen i försäljningsärendet avgivet utlåtande. I detta hade styrelsen förklarat, att mot priset å vattenkraften, 31,000 kronor, vore intet att erinra. Men då det vore av värde att ha fri tillgång till för bostället erforderlig kraft, hade det synts styrelsen lämpligt, att kraft reserverades för vad som kunde erfordras till boställets förseende med belysning och kraft för jordbruksändamål. Härför hade styrelsen ansett icke behövas mer än högst 20 hästkrafter, räknat på turbinaxel. Denna maximeffekt motsvarades enligt vad styrelsen vidare uttalat av en medeleffekt av under 5 hästkrafter.

Yttranden ha efter remiss avgivits av domänstyrelsen den 19 mars och den 20 oktober 1937 samt den 27 oktober 1938, av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen den 7 juni 1937 samt av vattenfallsstyrelsen den 2 mars 1938. Vid vattenfallsstyrelsens yttrande fanns fogad en den 7 februari 1938 dagtecknad promemoria rörande värdet av den kostnadsfria elektriska kraften. I anledning av myndigheternas yttranden har Andén i ärendet ingivit ett flertal skrifter.

Domänstyrelsen har i sitt yttrande den 19 mars 1937 avstyrkt bifall till Andéns framställning.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen har å sin sida ansett, att Andén haft grundad anledning antaga, att köpet skedde på de av styrelsen förordade villkoren med hänsyn till den formulering föredragande departementschefen givit sitt anförande vid tillstyrkande av propositionen angående försäljningen. På grund härav har väg- och vattenbyggnadsstyrelsen ansett skäl tala för att ifrågavarande köpevillkor lindras. Enligt styrelsens mening bör kraftleveransen avse vad som kan erfordras till boställets förseende med belysning och kraft för jordbruksändamål, dock högst en energimängd motsvarande en medeleffekt under året av fem hästkrafter och uttagen med maximalt 20 hästkrafter, allt räknat på turbinaxel.

Vattenfallsstyrelsen har funnit starka skäl tala för att Andéns skyldighet att tillhandahålla kraft till bostället lindras, och att begränsningen sker intill vad väg- och vattenbyggnadsstyrelsen föreslagit.

I den vid vattenfallsstyrelsens yttrande fogade promemorian, vilken under-tecknats av kraftverksdirektören I. E. Hedenblad, framhålles bland annat:

Av handlingarna rörande köpets avslutande framgår, att vattenkraften värderades av domänintendenten, länsstyrelsen, vattenfallsstyrelsen och väg- och vattenbyggnadsstyrelsen till 31,000 kronor. Även om vattenfallsstyrelsen och väg- och vattenbyggnadsstyrelsen betecknat detta belopp som ett mini-

mivärde kan detta ej tolkas så, att vattenfallsvärdet skulle vara avsevärt större än 31,000 kronor. Varken domänintendenten, länsstyrelsen eller vattenfallsstyrelsen föreslog, att köparen skulle utöver den kontanta köpeskillingen fullgöra någon kraftleverans för kronoboställets behov. Ett sådant förslag gjordes däremot av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, varvid detta dock ej motiverades med att vattenfallsvärdet borde sättas till högre belopp än 31,000 kronor utan därmed att det vore av stort värde att för bostället ha fri tillgång till erforderlig kraft. Härvid ansåg väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, att detta kraftbehov var av så obetydlig storlek, att prestationen för Andén spelade mycket liten roll.

Till en början kan det vara av intresse att se vad kraftleveransen enligt väg- och vattenbyggnadsstyrelsens förslag hade för ekonomisk innebörd för köparen. Styrelsen beräknade kraftbehovet till maximalt 20 turbinhästkrafter och i medeltal under 5 turbinhästkrafter, vilket omräknat till kilowatt och kilowattimmar skulle innebära en kraftleverans om maximalt 13 kilowatt och högst cirka 28,500 kilowattimmar per år. Om Andén icke vore skyldig att leverera ifrågavarande kraftbelopp till kronobostället, hade kraftbeloppet varit tillgängligt för av Andén driven fabriksrörelse. På grund av skyldigheten att fullgöra kraftleveransen till kronobostället fick Andén i stället räkna med att anskaffa motsvarande kraftbelopp för fabriksrörelsen på annat sätt. Härvid skulle Andén dock kunnat åtnöja sig med att anskaffa en maximieffekt av cirka 6 kilowattimmeseffekt, under det att den erforderliga energimängden naturligtvis måste uppgå till samma belopp som skulle levereras till kronobostället. Antar man vidare, att Andén i alla fall skulle inköpt kraft från annat vattenkraftföretag, skulle nyssnämnda kraftbelopp, 6 kilowatt och 28,500 kilowattimmar, 1918 sannolikt kunnat erhållas till en kostnad av 80 à 90 kronor per kilowattår + 2 à 3 öre per kilowattimme. Totala kostnaden skulle alltså blivit 1,050 à 1,400 kronor per år, motsvarande ett kapitalvärde av 21,000 à 28,000 kronor. Det kan emellertid anmärkas, att Andén i stället för att inköpa kraften utifrån kanske varit tvungen producera det erforderliga krafttillskottet med ånga i sin egen ångkraftanläggning. I så fall hade Andén 1918 fått räkna med en väsentligt högre produktionskostnad än den nyssnämnda.

Även om man räknat med att tillskottskraften kunde anskaffas utifrån på förut angivna villkor, innebar sålunda redan väg- och vattenbyggnadsstyrelsens förslag en väsentlig förhöjning av köpeskillingen. Det var visserligen möjligt, att kraften ej under den närmaste tiden skulle komma att utnyttjas av kronobostället mer än till en mindre del, men på grund av att kraften skulle levereras utan kostnader för kronobostället — bortsett från den obetydliga överföringskostnaden — måste man dock räkna med att kraftbeloppet så småningom skulle kunna utnyttjas helt och hållet.

Med den avfattning som köpebrevet slutligen erhållit, nämligen att Andén skulle vara skyldig att kostnadsfritt tillhandahålla kronobostället elektrisk kraft till belopp motsvarande 20 turbinhästkrafter, skulle frikraftens kapitalvärde kunnat uppskattas till 45,000 à 65,000 kronor och köpeskillingen skulle i själva verket ha överstigit det verkliga vattenfallsvärdet med 150 à 200 procent. Genom att i köpebrevet icke finnes någon begränsning av innehavarens av kronobostället rätt att använda kraften till olika ändamål borde man nämligen räknat med att kraften skulle komma att så småningom utnyttjas med cirka 5,000 timmar per år.

Vad Andéns yrkande att frikraften skall begränsas till 60 kilowattimmar per hektar av kronoboställets odlade areal beträffar må följande framhållas. Då den odlade arealen uppgår till 22 hektar, innebär Andéns yrkande att leveransskyldigheten skall begränsas till maximalt 13 kilowatt och 1,320

kilowattimmar per år. Räknat på samma sätt som ovan torde värdet härav 1918 kunnat beräknas till 300 å 500 kronor och kapitalvärdet till 6,000 å 10,000 kronor.

Om man skulle inskränka leveransskyldigheten till enbart jordbrukets inklusive hushållens behov, bör leveransskyldigheten dock ej begränsas hårdare än att kraften blir tillräcklig för de nya ändamål, som genom den alltför fortgående utvecklingen på detta område bli aktuella. Att ange någon specifik förbrukningssiffra för det framtida sannolika energibehovet är omöjligt. Den av Andén anförda siffran 60 kilowattimmar per hektar är emellertid redan på sina håll väsentligt överskriden och förbrukningssiffror över 200 kilowattimmar per hektar torde så småningom ej vara osannolika. Det synes även väl motiverat, att leveransskyldigheten göres så stor att den medger användning av elektriska spisar o. d.

Andéns yrkande kan sålunda icke anses tillgodose boställets framtida rimliga behov av kraft, men å andra sidan synes den kraftmängd, som väg- och vattenbyggnadsstyrelsen föreslagit, mer än väl täcka behovet. Denna kraftmängd motsvarar nämligen 1,300 kilowattimmar per hektar.

Andén har sedermera i en den 22 december 1939 dagtecknad skrift anhållit, att leveransskyldigheten preciserades att avse vad som vore erforderligt för boställets belysning och behov av elektrisk kraft för jordbruksändamål i kilowattimmar per år och hektar åkerjord med rättighet till ett uttag av maximalt 20 hästkrafter på turbinaxel, att kilowattimmarnas antal beräknades motsvara ungefärliga behovet av elektrisk ström på den tid, 1918, då köpet likviderades, att elektriska energien uteslutande avsåges till belysning och att elektriska kraften till jordbruksmaskiner gällde uteslutande för boställets jordbruk.

Departementschefen har i ärendet anförts följande:

»Av utredningen torde framgå, att starka billighetsskäl tala för en ändring av det ifrågavarande villkoret beträffande leveransskyldigheten av elektrisk kraft. Jag förordar därför, att en dylik ändring medgives. Ifråga om den utsträckning, vari lindring i villkoret må ske, kan jag i huvudsak ansluta mig till vad väg- och vattenbyggnadsstyrelsen samt vattenfallsstyrelsen härutinnan förordat. Leveransskyldigheten torde enligt min mening i huvudsak böra begränsas sålunda, att densamma avser högst en energimängd motsvarande en medeleffekt under året av fem hästkrafter och uttagen med maximalt tjugo hästkrafter, räknat på turbinaxel. Uppgårelsen härom bör ansluta sig till gängse mätmetoder och debiteringsformer för elektrisk kraft. Avgiftsfritt torde av arrendatorn böra få uttagas ett energibelopp om 29,000 kilowattimmar per år. För de av mig ifrågasatta ändringarna i köpevillkoren erfordras riksdagens samtycke. Därest detta lämnas, torde det därefter få ankomma på Kungl. Maj:t att i huvudsaklig anslutning till vad jag förordat medgiva ändring i avtalsbestämmelserna samt genom domänstyrelsen träffa uppgörelse med vederbörande.»

Utskottet. Utskottet anser i likhet med departementschefen, att starka billighetsskäl tala för en ändring av ifrågavarande köpevillkor. Det av väg- och vatten-

byggnadsstyrelsen samt vattenfallsstyrelsen härutinnan framlagda förslaget, till vilket departementschefen anslutit sig, synes väl avvägt. Omförmälda kraftleverans torde dock böra avse endast vad som kan erfordras till ifrågasvarande boställes förseende med belysning och kraft för jordbruksändamål.

Utskottet hemställer sålunda,

att riksdagen må bifalla förevarande proposition.

Stockholm den 18 april 1940.

På jordbruksutskottets vägnar:

C. J. JOHANSSON.

Närvarande: se utlåtande nr 26.
